

La religió i la pandèmia de sida: una visió general

JAMES F. MOORE

UNIVERSITAT DE VALPARAÍSO

Vaig preguntar a un valent pastor de la zona sud de Chicago quina creia que seria la reacció dels altres pastors al taller sobre la sida que proposàvem. Va respondre que haurien d'acceptar que "no es tracta del pecat, sinó d'una malaltia". El fet que de seguida separés aquests dos aspectes no fa sinó subratllar els complicats problemes dels líders religiosos a l'hora de reaccionar davant la pandèmia de sida. Aquesta senzilla resposta també mostra clarament les dues dimensions de les reaccions religioses que hem vist per part de les comunitats.

Naturalment, una resposta com aquesta depèn de com els líders decideixen fer la separació entre la dimensió moral del tema i la dimensió social i pastoral de les qüestions que comporta. Fa poc, Jacob Levenson va escriure que diverses esglésies negres d'Amèrica han optat per una mena de política d'"armari obert" (*The Secret Epidemic*, Random House, 2004). És a dir, molts pastors han acollit gais i lesbianes a les seves congregacions amb una política implícita de no fer preguntes per evitar respostes inconvenients. De manera semblant, Pinit Rantanakul ha explicat que els monestirs budistes tailandesos han acollit persones amb sida, que han contret la malaltia per la prostitució o les drogues, sense preguntar-los res, ni tan sols el nom (comentaris no publicats, taller al Chicago Zygon Center, 2002). De fet, la situació a Tailàndia mostra com les religions poden moure a l'acció de forma efectiva, simplement deixant de banda qualsevol qüestió moral. Així aquestes accions poden reeixir perquè no s'estigmatitza automàticament les persones a causa de la seva conducta, de manera que és més probable que cerquin ajuda.

L'èxit dels monjos budistes és diferent de la mena de cooperació interreligiosa que trobem a Uganda, on un programa engegat

La sida s'ha convertit en la pitjor epidèmia dels darrers anys. Provoca uns tres milions de morts anualment i el nombre de persones afectades no deixa d'augmentar. Fins ara, les religions han fet una trista contribució a l'estigmatització dels malalts. Però també poden fer un paper ben diferent, tant en l'atenció als afectats com en les dinàmiques de prevenció.

conjuntament per l'Administració i per líders religiosos, tant de grups cristians com de musulmans, ha aconseguit reduir la taxa d'infecció entre determinats grups d'alt risc. Aquest èxit, però, no parteix d'una política d'"armari obert", ja que l'esforç està pensat no tan sols per ajudar les persones amb sida sinó també per promoure una campanya de prevenció que inclou formació sobre l'abstinència, la fidelitat i la seguretat (és a dir, l'ús de preservatius). Sembla que aquest plantejament uneix les preocupacions morals i socials que constitueixen aproximacions religioses crucials a la malaltia. El punt central és encara subratllar la necessitat de combatre la malaltia com a principal objectiu.

Altres grups han intentat unir els dirigents religiosos en un esforç per enfrontar-se

als problemes socials de base que contribueixen a la propagació de la malaltia. Es tracta del plantejament característic dels esforços per combatre totes les malalties i l'objectiu d'aquests grups (com Global AIDS Interfaith Alliance, www.thegaia.org) és equipar la gent amb les eines per educar-se, millorar les condicions sanitàries en general i proporcionar medicaments. Hi ha líders hinduistes de l'Índia i budistes del sud-est asiàtic que han intentat contribuir als esforços per crear programes d'ocupació alternativa per a dones, per tal de reduir l'alt risc de les dones que es veuen abocades a la prostitució (Mary Hunt [ed.], *Good Sex*, Rutgers, 2002). En algunes zones, els dirigents religiosos s'han implicat activament en la demanda de legislació que ajudi les dones

a formar sindicats per protegir-se, amb la intenció d'almenys reduir algunes conductes de risc i també promoure un ús més constant del preservatiu.

Tanmateix, la sida ha representat un autèntic repte per les comunitats religioses perquè la transmissió del virus s'ha relacionat de forma molt evident amb conductes generalment considerades pecaminoses (moralment inacceptables) per diverses comunitats religioses. Així, les comunitats cristianes poden intentar crear programes per ajudar els qui viuen amb la sida (com l'AIDS Pastoral Care Network o The Balm in Gilead), però la imatge que transmeten de les esglésies estigmatitza les persones que pateixen la malaltia o creuen que poden estar infectades (com molt bé explica Susan Sontag en *La enfermedad y sus metáforas. El sida y sus metáforas*, Punto de Lectura, 2003). Per tant aquestes persones, especialment en la comunitat afroamericana, estan poc disposades a cercar ajuda per por a perdre la xarxa de relacions socials que necessiten. És clar que això també és encara un problema per les comunitats musulmanes, com passa amb l'alt nombre d'infeccions a la Nigèria predominantment musulmana. Així continuem sense conèixer completament l'abast de la infecció a diversos indrets, perquè les persones que possiblement estan infectades es troben entre les menys disposades a cercar ajuda, i per tant a rebre'n. Observem aquest problema a l'Índia i també a Indonèsia, on la gran quantitat de població realment pot fer que el conjunt de persones amb sida sigui gairebé invisible. La qüestió se centra precisament en el tema que he encetat en examinar les paraules del pastor de Chicago. La pregunta és si les comunitats religioses realment poden crear una nova manera de pensar sobre la malaltia, especialment una que permeti a les persones en situacions de més alt risc sentir-se acollides per la comunitat religiosa.

No obstant, per molts dirigents religiosos seria impossible minimitzar les qüestions morals. Levenson argumenta que les teologies tradicionals negres que determinen els punts de vista dels pastors estan arrelades amb massa força per poder-les ignorar i són una part implícita del teixit de la comunitat. Per tant, qualsevol participació de les comunitats religioses en una resposta a la pandè-

mia de sida requerirà també un debat obert sobre aquests temes. En alguns aspectes aquest debat ha de tenir lloc a l'interior de les comunitats religioses. D'altra banda, en els diferents diàlegs sobre el tema, com la conversa de cinc anys patrocinada pel Zygon Center for Religion and Science,

Poden les comunitats religioses crear una nova manera de pensar sobre la malaltia que permeti a les persones sentir-se acollides?

hem après tot allò que les diverses comunitats religioses comparteixen respecte a aquestes preocupacions. El que cal és un diàleg multireligiós que faci públiques totes aquestes qüestions i cerqui noves formes d'expressió teològica que responguin a l'amenaça que representa la sida. És evident que aquestes converses ja estan en marxa; en

van ser un exemple els simposis al Parlament de les Religions del Món celebrat fa poc a Barcelona, un organitzat pel Kashi Ashram i l'altre pel Zygon Center. És clar que jueus, cristians i musulmans comparteixen un punt de vista en què els límits morals formen part de qualsevol futur plantejament de la prevenció, com van palesar les intervencions del rabí doctor Joseph Edelheit, el doctor Ghulam-Haider Aasi i el doctor Christoffer Grundman en les sessions del Zygon Center. Hi ha l'esperança que mitjançant aquests diàlegs pugui sorgir una nova visió moral en la qual un fort èmfasi en la salut humana ocupi el lloc principal, per davant de teologies que només serveixen per estigmatitzar i, per tant, obstaculitzen els autèntics esforços per intervenir, per tal d'ajudar i prevenir una major expansió de la malaltia. Al capdavant, pot ser que haguem de tornar a la intuïció del meu amic el pastor i decidir si es tracta d'un pecat o d'una malaltia. En interès de l'eficàcia de la religió com a font d'ajuda i esperança, esperem que es tracti sobretot de la segona opció.

Enfrontar-se a la mort

Elizabeth Stuart va remarcar que el fracàs de les teologies gais i lesbianes a l'hora de respondre de forma adequada a la sida es pot centrar en la incapacitat de veure la necessitat de prendre's seriosament les experiències dels moribunds, perquè de seguida intentem salvar vides (*Gay and Lesbian Theologies*, Ashgate, 2003). Les nombroses qüestions que encara hem de tenir en compte poden posar a prova la viabilitat de la vida de les comunitats religioses. Algunes societats quedaran devastades per la mort de les generacions joves, en edat de reproduir-se, les quals deixaran una munió d'orfes que s'hauran d'espavilar sols.

Tot això ens pot fer tornar a la idea de Stuart, que les comunitats religioses han d'explotar un servei clau que poden oferir als qui viuen amb la sida: prendre's seriosament les experiències dels moribunds, i ajudar-los a afrontar la mort. Aquest és el missatge del vídeo fet amb gran sensibilitat per monjos budistes tailandesos i projectat al darrer Parlament de les Religions del Món a Barcelona (Pinit Ratanakul, simposi sobre la sida del Zygon Center). També és present en les paraules d'un pastor sud-africà que parlava de l'enterrament d'una dona i de donar-li una sensació de pau assegurant-li que l'enterrarien al cementiri de l'església amb cerimònies religioses. Com també en les nombroses històries que expliquen els pastors, els rabins, els imams i els monjos, sobre seure amb les famílies dels moribunds per fer possible l'acceptació de la mort com a part de la vida. Potser aquesta història que expliquen tantes persones que han actuat així serà l'aportació més significativa de les religions a l'hora d'enfrontar-nos a la pandèmia de sida.